

Олег Сербін,
молодший науковий
співробітник НБУВ

Ідея. Говорячи про змістовне навантаження цього явища, потрібно, на нашу думку, передусім розуміти ідеологію, що несе в собі морфологічний склад тепер уже безпосередньо слова або радше коду. Розкриваючи вищезначену ідеологію, варто наголосити про системність поглядів, а не про лобювання певного напрямку сформульованих принципів. Ідею можна розуміти як вид, різновид або й рід. Процес класифікування окреслює порядок та принципи формування видів знань у систему. Отже, класифікаційна система ідейно наповнена не тільки ідеологічною базою, а й компонентно. З іншого боку, можна спостерігати певний перелік знань певної галузі у відповідності з причиною. З причиною того, що саме робить систему системою та вносить інтелектуальний присмак класифікаційності. Але оскільки ідея є елементною одиницею узагальнюючого характеру, то причина такої ідеї, певно, полягає в тому, щоб, виразивши багатокомпонентність окремого виду, сформулювати таким чином класифікаційну систему.

Саме таким, на нашу думку, класифікаційним принципом, коли в основі класифікації базисно закладено ідею-вид, не за формою, а за суттю, характеризується діалектична система знань старогрецького філософа Платона. Потребою визначення елементів та окреслення принципів й структури класифікації наук Платона зумовлюється актуальність пропонованої публікації. Її *об'єктом* є класифікація наук Платона як оригінальна складова систематизаційного цілого тих часів; *предметом* — дослідження історії виникнення, розвитку та аналіз класифікації наук Платона; *метою* — визначення впливу класифікації наук Платона на еволюцію класифікаційної думки взагалі та розвиток систематизації зокрема.

Класифікація наук Платона (у парадигмі структурного цілого)

Платон (427—347 до н. е.)¹ — старогрецький філософ-класик, автор та основоположник ідеалізму. Народився в заможній родині Арістона, нащадка останнього афінського царя Кодра. Тому Арістокл² з дитинства був інтелігентною та освіченою особистістю. Його входження в філософію знаменується зустріччю з Сократом³. Відповідно до античної легенди, в ніч напередодні зустрічі з Платоном Сократ бачив уві сні у себе на грудях лебедя, який високо злетів з дзвінким співом, і після знайомства з Платоном Сократ нібито вигукнув: "Ось мій лебідь!" [4]. Сучасники ж Платона порівнювали його з богом гармонії Аполлоном, а в міфологічній системі античності птахом Аполлона був саме лебідь.

Відтоді Сократ стає основною дійовою особою в діалогах Платона. Саме Сократа Платон виставляє взірцем мудрості та "рупором" своєї філософії, своїх висновків. Фактично від того моменту і починається історія Платонівських творів, точкою відліку якої було життя філософа.

Саме у Сократа, в його вченні про знання, Платон відкорінно пізнає гносеологічний аспект терміна "ідея". Сократ же визначив знання як думку, що спрямована на видові риси предмета. Тому, на наше переконання, саме з цієї точки аспектного представлення названого терміна варто розглядати всю архітектуру Платонівського вчення та як наслідок класифікаційної схеми наук, що наведена нижче у тексті. Аналізуючи ж загалом етимологічний генезис тлумачення, варто ще раз наголосити на вузькохактерності Платонівського розуміння семантичного навантаження. В перекладі з старогрецької εἶδος, εἶδος — вид [3, с. 66], образ; εἰσέδωκα εἶναι — такий, що є певним видом чи різновидом [2, с. 460]. На відміну від Демокріта, Платон саме в аспекті неплотських елементів розглядає ідеї. Його ідеї-види не мають плотської характеристики через те, що їхня природа зовсім не така, як у речей матеріального світу. Саме тому, на нашу думку, видом або ідеєю Платон називає ознаку вмотивованості наявності змістовного компонентного ядра будь-якого предмета, що є узагальнюючим

¹ За іншими даними — 428—348 рр. до н. е.

² Таке справжнє ім'я філософа. Платоном його називав вчитель з гімнастики за широкість його плечей. Існує також гіпотеза, що так його називали за великий, глибокий розум, що символічно виражався широколобістю, адже з грецької platos — широта, глибина (Прим. автора).

³ Сократ (старогр. Σωκράτης, бл. 469 до н. е., Афіни — 399 до н. е.) — старогрецький філософ, вчення якого знаменує поворот у філософії — від розгляду світу до розгляду людини [10].

осередком для семантично підпорядкованих йому елементних одиниць, тобто причину, у відповідності до якої річ матеріального світу є предметно окреслена саме в тому сенсі, що дає їй можливість бути річчю саме цього, а не якогось-небудь іншого виду предмета. Такого класифікаційного принципу підпорядкування стосуються й інші категорії або радше види ідей. Так, про ідею знання у своїй роботі "Критил" Платон вустах Сократа говорить ось що: "Адже і саме знання — якщо воно не вийде за межі того, що і є знання — завжди залишається знанням і ним буде; якщо ж зміниться сама *ідея* знання, то одночасно вона перейде в іншу *ідею* знання, тобто даного знання вже не буде" [8, с. 680]. Таким чином, можна бачити логічну демонстрацію та характеристику класифікаційного принципу ієрархічної побудови елемента класифікаційної схеми Платона. Змінюючи суть знання, тобто його ідею, саме знання формує певний, новий вид, до складу якого входять характерні цьому новому виду знання елементи.

Отже, можна говорити про всеохоплюючу, різнолінійну структуру загального розуміння Платоном "ідей", що підпорядковано сформована у відповідності до певної ієрархії. "До сфери "ідей" належать "ідеї" найвищих за цінністю категорій буття. Це "ідеї" блага, істини, прекрасного, справедливого ... Є у Платона також "ідеї" фізичних явищ і процесів (таких, як спокій та рух, колір та звук, вогонь)... "Ідеї" існують і для окремих розрядів істот ("ідеї" тварини, "ідеї" людини) ... Платон допускає також існування "ідей", що вироблені людиною (стіл, ліжко) ... Велике значення в платонівській теорії "ідей" мали, особливо в дослідженні понять *науки*, "ідеї" відносин" [1, с. 41]. Такий перелік різновидів "ідей" цілком має право на існування, враховуючи відсутність сформованого Платоном єдиного систематизованого представлення видів "ідей".

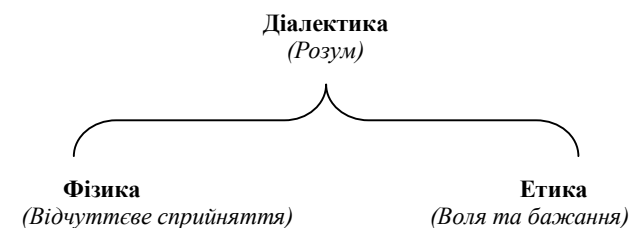
З іншого боку, певну систематизацію його поглядів можна провести, дослідивши періодизацію та змістовність його творів. Так, в "Історії філософії" відомий російський філософ, поет, публіцист, літературний критик кінця XIX — початку XX століть Володимир Соловйов наводить цитовані у Зохера періоди життя Платона і відповідні цим рокам твори [9, с. 459—460]:

- період юності (до 31 року) — "Лахет", "Іппій II", "Алкивіад I", "Менон", "Критил", "Євтифрон", "Апология", "Критон" та "Федон";
- період змужнілості (до 42 років) — "Іон", "Євтидем", "Іппій I", "Протагор", "Фестет", "Торгій", "Філеб";
- період повної зрілості (до 65 років) — "Федр", "Менексен", "Банкет", "Держава", "Тимей";
- період старості — твір про "Закони".

Таким чином, упродовж усього життя Платон працював тематично, твори його були вузько вмотивовані розкриттям певних предметів. Цей факт цілком можна прослідкувати, вивчивши змістовність його творів, діалогів, дискусій. Так, дуже велику увагу філософ приділяє розкриттю питання чеснот. Зокрема, в творах "Протагор", "Гипій Менший", "Лахет", "Алкивіад I" він звертається до питань чеснот: розкриває їхню суть та значення; у творах "Федон" та "Євтидем" розглядає питання філософії та смерті, мудрості та риторики. "Держава/Політея", "Політик", "Номі" висвітлюють бачення Платоном державного устрою

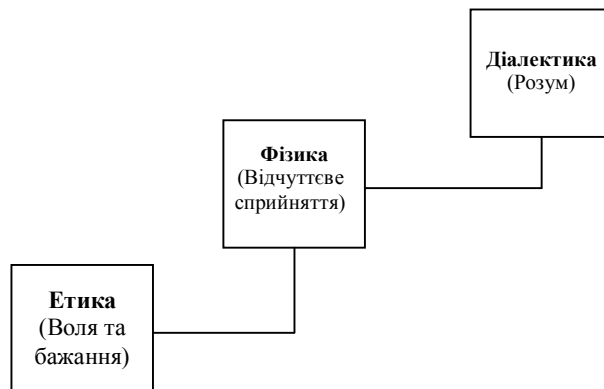
та законів. Зокрема, відомо вислів філософа: "Політика — це мистецтво жити разом" [6].

До сьогодні достовірно відомо, що Платон не залишив по собі єдиного впорядкованого переліку наук — предметних виражень, але, аналізуючи твори старогрецького мислителя, можна зробити певні систематизаційні висновки щодо архітекτονіки Платонівського вчення. Тим більше, що певні спроби вибудувати єдину систему вже відомі історичній науковій думці, щоправда, деталізаційна вираженість результатів означених спроб, на нашу думку, низьковідсоткова щодо загалу змістовної бази сентенцій Платона. Наприклад, Борис Гуцин у роботі "Обзор главнейших систем классификации наук" [5, с. 13.] наводить таку схему:

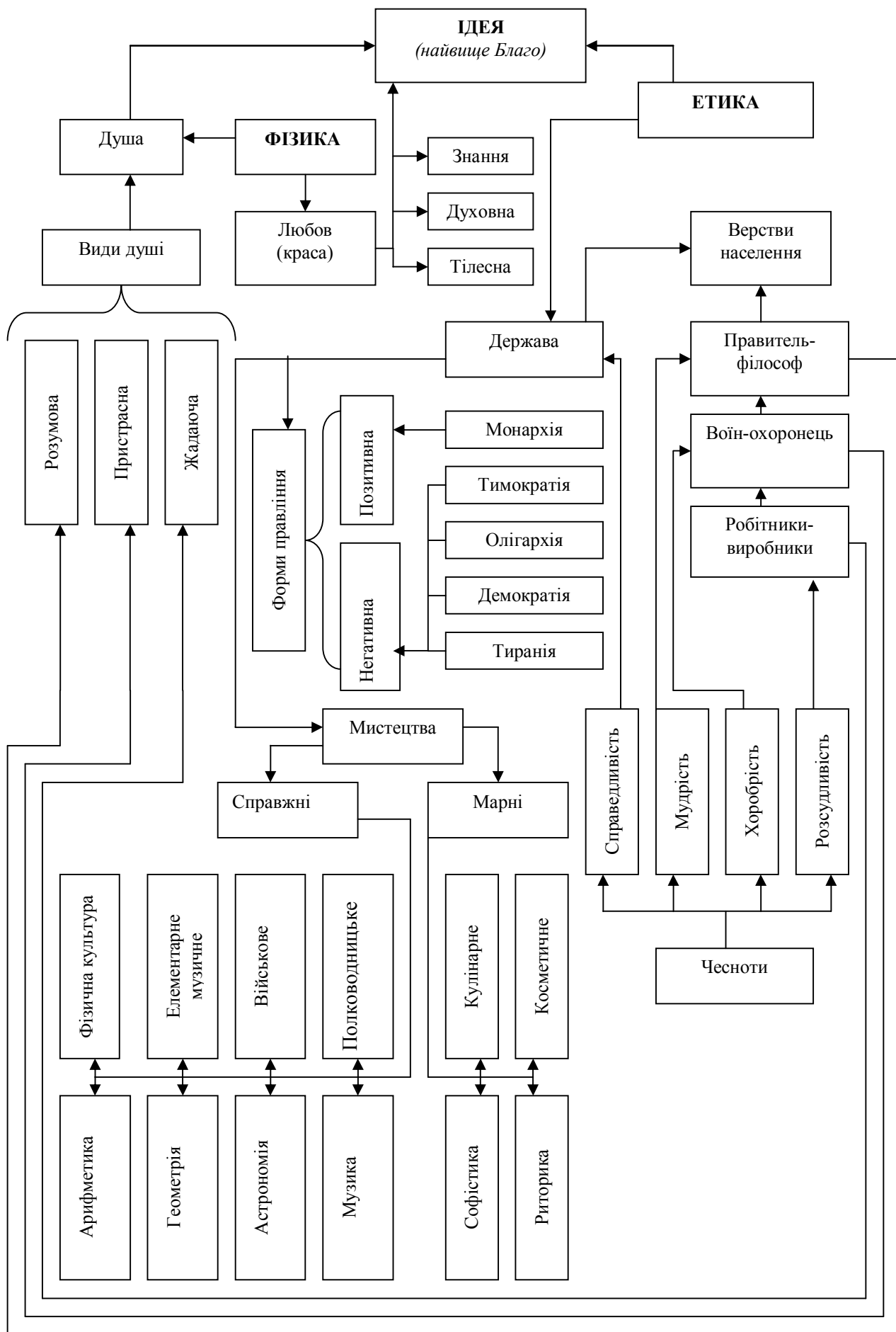
Таким чином видно, що Б. Гуцин наголошує на двоскладності діалектики Платона, вказуючи на формування останньої засобами фізики та етики.

Відомий вчений Б. Ейдельман наводить такий самий склад класифікаційної схеми [11, с. 16], щоправда в дещо іншому порядку:

Іншими словами, схему класифікації Платона Б. Ейдельман подає як предметний ланцюг такого вигляду: "ідея — природа — людина", вказуючи таким чином на ієрархію класифікації. На нашу думку, він наголошує в першу чергу на тому, що людина розрізняє навколишнє шляхом чуттєвого сприйняття цього навколишнього, природного на шляху до пізнання божественного розуму — "ідеї" блага.

У будь-якому разі, наведені схеми однаково компонентні й повністю, з огляду на фундаментальність, висвітлюють структуру та зміст Платонівського вчення. Це, так би мовити, "фундамент зверху", в основі якого лежить діалектика (мистецтво розмірковувати, вести бесіду, мислити), що підкріплена силами волі та бажаннями сприймати засобами відчуттів. Такий ідеалізм і характеризує усю ієрархію схеми класифікацій наук Платона:

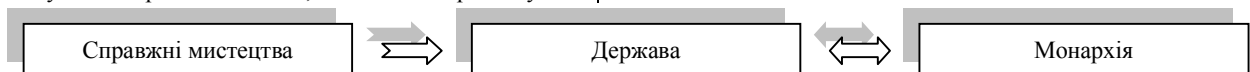
Отже, можна бачити усю багатокомпонентність Платонівського вчення, викладену в такий схематичний спосіб. На чолі усієї системи закономірно розташовано "ідею" як символ всієї ідеалістичної ідеології старогрецького філософа. Безпосередньо до її складу одночасно і двобічно входять "фізика" та "етика". Щоправда, варто зазначити та наголосити, що чуттєве сприйняття за Платоном опосередковано душею, яка в свою чергу теж буває не однозначною, залежно від життєвих позицій людини та її призначення на цьому світі. Цей факт цікавий ще й тим, що таким чином можна спостерігати певну тотожність різних предметних елементів класифікації щодо їхньої змістовної неналежності один одному. Так, класифікування верств населення представлено трьома основними характеризуючими елементами, що, в свою чергу, є відповідниками видам душі та чеснотам. Також в аспекті розгляду чуттєвого прийняття можна розглядати і значення за *ієрархією* Любові (до прекрасного) за Платоном. Отже, на найнижчому рівні спостерігається любов до тілесного, радше тіла. Цей факт, на наше переконання, варто розглядати з позиції бачення філософом тіла, що перекриває душу. Духовна ж любов стоїть на шабелі вище, ніж тілесна, плотська. Однак душевна, в свою чергу, нижче в загальній ієрархії, ніж любов до знання, до пізнання навколишнього, найвищого. А вже любов до самої ідеї найвищого, любов до самого себе в пізнанні самого себе — найвища сходинка в ієрархії класифікації любові.

Структуризації та формуванню ідеальної моделі держави Платон присвячував багато часу та сил. Як результат, він розкрив ідею держави двома формами правління. Тут, на наше переконання, не йдеться про "державу двох держав" — бідних та заможних. Філософ вказує на *негативну* та *позитивну* форми правління. Тому такий розділ "Державних форм правління" дуже цікавий та актуальний і сьогодні. Зокрема, як позитивну Платон розглядає тільки одну форму правління монархію. Передусім, це вмотивовано баченням філософом в ідеалі держави, в якій керували б філософи. Поясненням цьому є не що інше, як бажання Платона принципового ділення праці — щоб кожен займався своєю справою. Саме принцип ділення трудових ресурсів, орієнтований не на виробника безпосередньо, а на цільове призначення трудового процесу, є класифікаційним орієнтиром у визначенні елементів-характеристик верств населення держави. В чому ж суть такого принципу? Передусім, на нашу думку, треба акцентувати на тому, що в такому діленні, власне систематизуванні верств населення, Платон використовує на

той час не відомий класифікаційний прийом: він визначає основні принципи поділу населення за принципом ділення праці в чистому вигляді. Вже потім, у кожному окремому відділі, представлення елементів відбувається у відповідності до кінцевого результату означених в системі процесів. І тому тут можна говорити не про що інше, як про таку класифікацію відділів, що певною мірою нагадує фасетизацію — принцип класифікування, який озвучив та представив людському загалу Шіалі Ранганатан в двадцятому столітті нашої ери з позицій формування бібліотечно-бібліографічної класифікаційної системи.

Що ж до самих форм правління, то тут старогрецьким мислителем подано карту відомих ідеологічних осередків державних устроїв. Так, тимократія ним характеризується як влада військових (враховуючи тогочасні політичні реалії), що була одним з етапів на шляху до олігархії. Сама олігархія є вищим ступенем тимократії, що стверджується в результаті ще більшого збагачення правлячої меншості. Згадувані політичні та державотворчі реалії пояснюють бачення Платоном негативу в демократії. Основним "владотримачем", тобто основними представниками народу на той час могли бути тільки раби, враховуючи кількісну їхню характеристику. Владу в руках таких людей філософ вбачав ганебною у своїй нереальності, зважаючи на ту саму потребу в професіоналах своєї справи: "... надмірна свобода, мабуть, і для окремої людини, і для держави обертається не чим іншим, як надзвичайним рабством. ... Так-от, тиранія виникає, звичайно, не з якого іншого ладу, як з демократії; інакше кажучи, з крайньої свободи виникає найбільше і найжорстокіше рабство" [7]. Так Платон характеризує тиранію — найгіршу форму правління, що зосереджена в руках однієї людини — необхідна влада одного над багатьма.

Так само і мистецтва Платон розглядав з позиції державотворення. Він виокремлює їхню роль у формуванні держави, розділяючи таким чином на "справжні" (тобто *потрібні*) та "марні". Характерно, що цілу низку класичних наук виділяє філософ. Серед них і арифметика, і астрономія, і геометрія. Він подає ці науки поруч (в одному розділі) з існуючими тоді апіорно військовим та полководницьким мистецтвами. У вираженні елементів марних мистецтв Платон демонструє своє ставлення до філософії нечесного розмірковування, засобами та інструментарієм риторики. Тому, враховуючи ідеалістичне бачення ідеальної форми правління, як-то монархія, можна провести таку лінію:

Підсумовуючи сказане, слід ще раз наголосити на структурній особливості всього Платонівського вчення, що продиктовано відкритими тезами його сентенцій про "ідеї". Цей факт диктує і використання особливих, як на нашу думку, прийомів та принципів класифікування окремих розділів його вчення. Представляючи таким чином загальну, систематизовану схему класифікації наук старогрецького мислителя, можна констатувати використання ним *фасетизованих* розділів та розділів *обопільного співвідношення*.

Принагідно варто наголосити, що класифікація наук Платона — багатоселементний механізм впорядкування знань і є продуктом використання принципів системності в першу чергу. З іншого боку, схема знань філософа виконана досить предметно-компонентно, і тому зрозуміло, чому загальна класифікація наук Платона стала фундаментом для розбудови й точкою відліку пізніших класифікацій і джерельним витоком у загальній бурхливості та динамічності розвитку класифікаційної думки бібліотечнознавчого спрямування зокрема.

Список використаної літератури

1. Асмус В. Платон / В. Асмус. — М. : Мысль, 1969. — 249 с.
2. Древнегреческо-русский словарь : в 2 т. / сост. И. Х. Двоецкий. — Т. 1. — М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. — 1044 с.

3. Ионидис А. А. Русско-Новогреческий словарь : около 40000 слов / под ред. Т. Пападокулоса и Д. Статиа. — 2-е изд., стереотип. — М. : Рус. яз., 1983. — 808 с.
4. История философии. Энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://velikanov.ru/philosophy/platon.asp>. — Загл. с экрана.
5. Обзор главнейших классификаций наук / сост. Б. Гуцин. — Л. ; М. : Изд-во "Книжный угол", 1924. — 114 с.
6. Платон [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikiquote.org/wiki/Платон>. — Загл. с экрана.
7. Платон. Государство [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://lib.ru/POEEAST/PLATO/gosudarstvo.txt>. — Загл. с экрана.
8. Платон. Собрание починений : в 4 т. Т. 1 / общ. ред. А. Ф. Лосева [и др.]. — М. : Мысль, 1990. — 860 с.
9. Соловьёв В. С. Собрание сочинений : в 10 т. / Соловьёв Владимир Сергеевич; под ред. С. М. Соловьёва и Э. Л. Радлова. — СПб. : Просвещение, 1897—1900. — Т. 10. — 527 с.
10. Сократ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikiquote.org/wiki/Сократ>. — Загл. с экрана.
11. Эйдельман Б. Ю. Библиотечная классификация и систематический каталог : учеб. пособие для библиотеч. факультетов культуры, пед. ин-тов и ун-тов / Б. Ю. Эйдельман. — М. : Книга, 1977. — 311 с.